

Početna > Temati > Kinoteka apstraktnog statusa

Kinoteka apstraktnog statusa

Piše: Iva Rosandić 11.10.2024.



Foto: Andrey Koval / Pexels

Položaj **Hrvatskog filmskog arhiva (Hrvatske kinoteke)** od devedesetih se periodički postavlja u centar šire društvene rasprave, da bi nakon više ili manje vidljivih inicijativa, situacija ostala nepromijenjena. Riječ je o ustanovi osnovanoj 1979. godine pod nazivom **Kinoteka Hrvatske** kao odsjek **Hrvatskog državnog arhiva**, iako je Zakon o kinematografiji iz 1976. dopuštao osnivanje samostalne arhivske filmske institucije na republičkoj razini. Kao što **Lucija Zore** primjećuje u svom članku u Hrvatskom filmskom ljetopisu – [“Zanemarena baština: kinoteka i povrat filmskoga gradiva”](#), pozicija unutar HDA za sobom povlači specifične probleme koji opstoje do danas. Uklopljenosti u instituciju prvenstveno zainteresiranu za druge vrste arhivskog gradiva podrazumijeva prevlast drugačijih metoda od onih karakterističnih za obradu filmskog gradiva, stoga na njima ne može biti niti fokus. Koliko god se filmska baština u stručnim krugovima smatrala od posebnog interesa, javnosti ostaje potpuno nevidljiva, dok je Kinoteka vječno na margini kulturnih tokova.

Ta je činjenica problematična već zbog uloge koju bi kinoteka u samosvjesnom

društvu, zainteresiranom za kulturu općenito, a razvoj filmske posebno, trebala zauzeti. Ne radi se samo o poznavanju vlastite filmske povijesti, iz koje se ogleda putanja daljnjeg razvoja, kontinuitet ideja ili naprotiv njihov prekid, s ciljem razumijevanja uklopljenosti u širi društveno-kulturni kontekst, već i o nužnom temelju za bavljenje filmom na svim razinama. U idealnim uvjetima filmsko gradivo se prikuplja i arhivira, na identičan način na koji to čine druge institucije, poput npr. sveprisutnih knjižnica, da bi se sadržaj posljedično predstavio javnosti. Naravno, zbog različite prirode medija, film zahtijeva osiguranje tehničkih preduvjeta, no sama ideja nije nova, a u našem slučaju nerealizirana gotovo pola stoljeća, odnosno redoviti kinotečni program još uvijek ne postoji.

Priča počinje osvješćivanjem nužnosti očuvanja i pohrane filmskog gradiva, do kojeg u svjetskoj zajednici dolazi relativno kasno, i to u vrijeme kad je velik dio građe podlegao oštećenju pa i uništenju, budući da ga se kao novu umjetnost nije smatralo jednakovrijednom onoj tradicionalnoj. Mjere zaštite počinje provoditi Britanski filmski institut oko 1935., da bi se pokušaji intenzivirali oko 1951. i [napuštanja nitratne filmske vrpce](#). Institucije koje se brinu o filmskoj baštini svoje djelovanje granaju u dva smjera, a koja se očituju u samim nazivima. Arhivi su stoga orijentirani na restauraciju, pohranu i očuvanje građe, dok kinoteke bivaju usmjerene na prikazivanje fonda, razvoj publike i interakciju. Poslije dugogodišnjih sukoba ove dvije koncepcije u Međunarodnoj federaciji filmskih arhiva (FIAF), danas se u [opće priznatoj definiciji film. arhivâ i kinotekâ](#) priznaje vrijednost obje ove djelatnosti, ali se prednost ipak daje skupljanju, sređivanju i čuvanju filmova i film. građe, a tek onda ističe neophodnost da se ta građa koristi i javno prikazuje u okvirima tih institucija.

Urušeni ideali

Već na primjeru promjena naziva Hrvatske kinoteke možemo uočiti sraz dvije struje, rezultat svojevrsnog nesnalaženja u prioritetima, ali i uvjetovanja nesamostalnim položajem. Pročelnik Kinoteke **Dinko Majcen** nam govori: **“Kinoteka je osnovana sa zadaćom da prikuplja, čuva, obrađuje i provodi mjere zaštite nacionalnog filmskog fonda. Kako je razvidno iz opisa, nigdje se ne spominje pojam prezentacija koja je u suštini osnovna zadaća neke kinoteke.”**

Možemo pretpostaviti da je kasnija promjena naziva u Hrvatski filmski arhiv svaku eventualnu ambiciju zapečatila i ocrtala zavisni položaj koji ima danas. Ipak, i u strukturi Hrvatskog državnog arhiva kao poseban se odsjek navodi Kinoteka, najčešće u zgradama uz Filmski arhiv, što kod neupućenih izaziva zabunu jer suptilne razlike nisu artikulirane, a funkcija se pretpostavlja. Budući da u našem kontekstu ne postoji samostalna institucija posvećena demonstraciji baštine, sustavnom prikupljanju, ne samo filmskog, već i popratnog gradiva, po uzoru na

inozemne prakse, nerijetko realizirane nizom komplementarnih institucija – arhiva, kinoteka i muzeja, čiji je cilj obuhvatiti polje u svim aspektima, godinama su se javljale inicijative u tom smjeru. Jedna od najrazrađenijih zasigurno je ideja **Filmskog centra**, nadorganizacije koja bi koordinirala raspršene djelatnosti, sustavno brinula o građi i razvijala kinotečnu djelatnost. Filmski centar zamišljen je kao središnja filmskokulturna ustanova za istovremene mnoge aktivnosti filmskog sadržaja, odnosno programom bi trebala prikazivački i prezentacijski objediniti programe i aktivnosti institucija kao što su Hrvatska kinoteka, Hrvatski filmski savez, Multimedijalni centar i kinotečni program Zagreb filma. Unatoč razrađenosti projekta i uspostavljenoj komunikaciji s Gradom, kao što znamo, Centar nikad nije realiziran.

Situacija se na audiovizualnom polju s mrtve točke pomaknula 2008. godine osnivanjem **Hrvatskog audiovizualnog centra**, na temelju Zakona o audiovizualnim djelatnostima. Jedna od točaka Nacionalnog programa promicanja audiovizualnog stvaralaštva od samog je početka rješavanje statusa Hrvatske kinoteke i pitanja hrvatske filmske baštine, što uključuje i neriješene vlasničke odnose, kamen spoticanja eventualnog javnog prikazivanja baštinskih ostvarenja. Isti cilj predviđa i Nacionalni program do 2021., a pitanje do danas ostaje neriješeno. Novi Nacionalni program još nije donesen, a iz HAVC-a odgovaraju:

“Nacionalni program je u izradi i, prema Zakonu o audiovizualnim djelatnostima iz 2018. godine, donosi ga Vlada Republike Hrvatske. Jedan od ciljeva Nacionalnog programa, a koji se provlači od samog osnutka Hrvatskog audiovizualnog centra, jest ‘Očuvanje nacionalne audiovizualne baštine’. Unutar njega je tematizirano pitanje očuvanja pohranjene baštine, pitanje sukcesije i status Hrvatske kinoteke. Vlada RH je u svojem programu navela mogućnost odvajanje Hrvatske kinoteke, tako da vjerujemo da će to biti raspravljano unutar ovog mandata.”

Svakako, pouzdati se u Hrvatsku vladu ne čini se naročito obećavajuće, posebno uzmemo li u obzir stanje kulturnog sektora, kao i izostanak podrške suvremenim tendencijama i dohvaćanju standarda na toliko žuđenom europskom nivou, dok su mu se s druge strane, odavno približile sve bivše jugoslavenske republike. Kad je u pitanju audiovizualna baština, koliko god nevjerojatno zvučalo, no zbog nedostatnog obrazovanja i prisutnosti u javnosti, ne i nemoguće, kao da na svim razinama i dalje prevladava predrasuda manje vrijednosti filma u odnosu na tradicionalne djelatnosti.

Nepodudarne politike

Funkcioniranje današnjeg Filmskog arhiva ograničeno je nizom nabrojanih faktora, počevši od potpadanja pod HDA i specifičnih regula koje je nužno zadovoljiti.

Neadekvatnost pozicije očituje se i kroz izostanak prostora u kojem bi se javnosti pružio uvid u filmove, ali i organizirala filmološka knjižnica ili izložilo popratno filmsko gradivo, što Zore u [navedenom članku](#) posebno navodi. Stoga je primarna orijentacija na očuvanje i restauraciju, prije uvjetovana vanjskim čimbenicima, no rezultat osmišljene politike. Filmski se arhiv nalazi na razmeđu nekoliko institucija, odakle biva financiran.

“Ministarstvo kulture i medija financira između ostalog i nabavu opreme potrebne za redovite preglede i pripremu gradiva za digitalizaciju i restauraciju, dok sredstva za same projekte restauracije u najvećoj mjeri dolaze iz Hrvatskog audiovizualnog centra ili prijavom HDA na različite projekte jedinica lokalne (samo)uprave i korištenjem sredstava Europske udruge filmskih arhiva”, govori nam Dinko Majcen u pokušaju obrazloženja temeljnih pretpostavki djelovanja. Također ističe da su osigurani prostorni kapaciteti za pohranu filmskih vrpce, ali i digitalnog sadržaja. Naravno, rasprava se uvijek iznova vraća na manjak stručnog kadra i nemogućnost adekvatne prezentacije gradiva. U praksi dolazi do diskrepancije zakonskih rješenja, nadležnosti i krajnjeg prebacivanja odgovornosti. Neke su zakonske odredbe dobro zamišljene, poput one da producenti imaju obvezu predati kopiju Arhivu, no ne i mehanizmi njihova sprovođenja.

“Prisutan je i problem u kojoj producenti ne izvršavaju zakonsku obavezu predaje djela za dugoročno čuvanje i tu bi po mom mišljenju HAVC (i druge javne institucije) trebao imati veću ulogu, pogotovo kad se radi o proizvodnji filmskih djela koja financira, jer bi u ugovorima s korisnicima sredstava trebao uvjetovati isplatu završnog dijela sredstava predajom filmova u Arhiv, što sada nije slučaj”, ističe Majcen. Zahtjev se odnosi na bitan segment rada Arhiva, a koji nije dokraja iskomuniciran i tiče se pohranjivanja recentne produkcije za buduće generacije. Iako otpori očekivano postoje, identične se odredbe primjenjuju kod tiskane (pisane) građe, baš kao što Nacionalna knjižnica ima funkciju kreiranja zbirki tekućeg stvaralaštva. Paralele između dva područja su konstantne, a dok je jedno (tisak, arhivska djelatnost u općem smislu) široko prepoznatljivo, filmska se arhivistika naprosto ne tretira samorazumljivo, već tvori izoliranu i javnosti apstraktnu nišu.

Kad je u pitanju organizacija projekcija djela filmske povijesti, nepostojanje kinotečne dvorane sprječava uspostavu redovitih programa. Iz HAVC-a ističu da će njeno utemeljenje i dalje zagovarati, no uzmemo li u obzir da Zagreb kinodvorane uglavnom gubi, bez konkretnog se angažmana bilo kojeg od aktera, uspostava ne čini izgledna. Trenutno je upoznavanje javnosti sa značenjem, svrhom i vrijednosti filmskog naslijeđa osuđeno na improvizaciju i pojedinačne inicijative. No, punu realizaciju konkretnih kinotečnih programa, za koji god da se koncept zainteresirane strane

konsenzualno odlučile, opstruiraju neregulirani vlasnički odnosi i autorska prava, predmet stalnih sporova:

“Problem prije svega proizlazi iz neriješenog pitanja vlasništva i nad filmskih djelima i nad primjercima tih djela o kojima brine država putem svog filmskog arhiva. Bez uređivanja pitanja tih prava, teško je planirati prezentacije, kao i korištenje sredstava za zaštitu AV baštine koja postoje u proračunu EU, te se financiranje zaštite svodi na relativno mala sredstva državnog proračuna”, kaže Majcen. Nedostaje, naglašava, jedinstvena strategija koja će problemu sustavno pristupiti i riješiti sve nabrojane prepreke za neometano prikazivanje.

Kome pripadaju filmovi nastali u jugoslavenskom periodu, redom javno financirani, a čiji se status u privatizacijskim procesima zamaglio, ostaje ključno i zaslužuje zasebnu analizu. No, porazno je i da se svakih nekoliko godina kao društvo zaokupljamo istom problematikom, ne bismo li ustvrdili izostanak pomaka, štoviše, kad govorimo o filmskoj (kino) kulturi u cjelini, onda se negativnosti gomilaju. Ipak, važno je upućivati na nadrealni status Kinoteke – postoji negdje u okrajcima vlastita naziva, dok u praksi istovremeno ne postoji.

Ovaj tekst objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinarske izvrsnosti. Dozvoljeno je prenošenje sadržaja uz objavu izvora i imena autora.